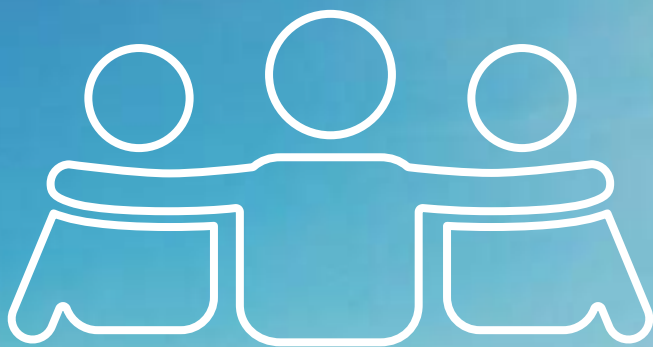

GUIA SOBRE LA MORT I EL DOL

EINES PER ABORDAR LA MORT AL CAU

Minyons Escoltes i Guies
de Catalunya

Text OSG (Servei de Suport a Projectes)
projectes@escoltesiguies.cat

Disseny Servei de Disseny i Comunicació

Edita Minyons Escoltes Guies Sant Jordi de Catalunya
Valldoreix (Barcelona) · Febrer 2016

Minyons Escoltes i Guies
de Catalunya

ÍNDEX

La mort i el dol	5
El dol a l'entitat	7
» Amb qui puc comptar a l'entitat	7
» Recomanacions per la comunicació i el treball de dol a l'agrupament	9
» Llistat d'entitats expertes	10
» Recursos electrònics	11
» Bibliografia	14

LA MORT I EL DOL

A ningú no ens agrada parlar de la mort. La mort és la pèrdua inevitable i definitiva, i tota pèrdua és un canvi en la nostra vida.

En la nostra societat actual, la mort és el gran tema tabú. Ens costa veure-la propera i que formi part de nosaltres, malgrat tot sabem que existeix.

A vegades la por a no saber què dir, què fer, fa que no abordem el tema amb naturalitat, que defugim la resposta. Oblidem moltes vegades que el cos, les mirades, les actituds parlen fins i tot més que les paraules. Si no permetem que els sentiments amarín les nostres relacions estem impeding una bona comunicació i per tant el creixement saludable dels menuts i l'adaptació al canvi dels grans.

Quan hi ha una pèrdua, tots necessitem un temps i un espai per readaptar-nos a la vida, aquest procés és el dol. Quan parlem del dol per una mort ens referim al buit, a l'enyor, al dolor que aquesta mort comporta. Com més unit emocionalment s'estigui a la persona morta més fortes seran les sensacions, reaccions i sentiments que experimentem. Hem de tenir en compte que a més del dolor cal sumar l'absència i per tant l'adaptació a una nova situació i als canvis que inevitablement es donaran.

Cal viure les emocions i poder expressar els sentiments. Cada dol és únic i no hi ha receptes, sorgeixen multitud d'emocions com tristesa, angoixa, solitud, apatia, ràbia, por, culpa, enyorament, etc. A poc a poc i al llarg d'un temps anirà minvant.

Sabem que totes les persones tenim reaccions úniques i que la vivència és personal, però hi ha una teoria internacionalment coneguda "**Les cinc fases universals del dol**"¹ que identifica les etapes per les quals una persona passa en el seu procés de pèrdua:

- » **Negació:** "Em trobo bé, això no em pot estar passant, no a mi". És una fase d'autodefensa de la persona i és temporal.
- » **Ira:** "Per què a mi? No és just!". Després de la negació, la persona pren consciència de la realitat i entra en fase de ràbia i enuig.
- » **Negociació:** S'intenta aconseguir pactes per aconseguir una segona oportunitat.
- » **Depressió:** En aquest moment la persona entén la seguretat de la mort i acostuma a estar molt trist i passar moltes estones plorant o lamentant-se.
- » **Acceptació:** En aquesta etapa arriba la pau i la comprensió.

¹ Les cinc fases del dol: KÜBLER-ROSS, E. (2003). *Sobre la muerte y los moribundos*. Barcelona: Debolsillo.

No sempre totes les etapes passen en el mateix ordre i no totes les persones les viuen totes, tot i que normalment en viuen almenys dues de les cinc i poden repetir-se en diferents moments del procés.

Hi ha una altra teoria² que entén el dol com una sèrie de tasques que ha de fer la persona que ha patit una pèrdua per tal de reprendre la seva vida, per tant el dol s'entendria com un procés actiu:

- » Quan s'ha estat capaç d'acceptar la mort de l'ésser estimat i assumir que no tornarà. Els rituals són de gran ajuda en aquesta primera etapa.
- » Quan s'ha experimentat pena i dolor per la pèrdua. El procés es bloquejarà si es nega el patiment o no es té l'oportunitat d'expressar i treballar les emocions.
- » Quan la persona ha pogut adaptar-se al seu món sense el difunt. Normalment implica assumir noves habilitats i rols que anteriorment desenvolupava el difunt.
- » Quan la persona pot refer la seva vida. La persona ja no viu en el passat sinó en el present, i té algunes expectatives de futur.

Com a entitat que tenim vida, irremeiablement tenim mort i pèrdues. Gestionar el munt d'emocions que ens comporta aquest fet no és tasca fàcil i menys, quan en som tots afectats, grans i petits. Hem de deixar que emergeixi el dolor i l'emoció en nosaltres mateixos i permetre-ho als companys, infants i famílies que tenim al nostre voltant.

La mort i el dol certament, és un tema força treballat sobretot en els darrers anys que s'ha fet palesa una necessitat d'abordar el dol d'una manera més natural i expressiva. El cert és que rituals de mort i dol es viuen en totes les cultures i èpoques. Actualment es treballa el dol com una tasca de reconstrucció d'una nova realitat i es contempla la pèrdua com una oportunitat d'aprenentatge, malgrat això ens costi de pair en moments de shock.

El dol és parlar d'un procés necessari i irremeiable. Com a procés podem intervenir, podem tenir una participació activa, per difícil que ens pugui semblar. És a dir, podem acompanyar per tal de compartir sentiments i que el patiment no es quedi dins de cadascú. Però per fer-ho hem de tenir la seguretat que actuarem de la manera més adequada i tenir clares una sèrie de premisses.

---

² Worden, 2004. *El tratamiento del duelo: Asesoramiento psicológico y terapia*. Barcelona: Ed. Paidós Ibérica, S.A.

EL DOL A L'ENTITAT

Aquest document parteix de la necessitat de facilitar als caps un acompanyament en un procés difícil i feixuc com el que puguin estar vivint. I així permetre viure el procés de dol d'una manera natural i sana, deixant espai a què els sentiments es puguin expressar.

Per això està dividit en quatre parts:

- » **Amb qui puc comptar a l'entitat:** persones que us ajudaran en aquest procés.
- » **Recomanacions pel la comunicació i el treball del dol a l'agrupament.**
- » **Llistat d'entitats expertes:** Aquestes entitats abracen tot el territori català i han estat seleccionades perquè treballen tant individualment com en un context educatiu la mort. Cadascuna d'elles està oberta a donar-nos un cop de mà en moments que les puguem necessitar.
- » **Recursos electrònics:** recull de webs i bibliografia amb recursos per treballar la mort i el dol al cau. Hi ha des de treballs universitaris a guies per adults i per nens per tal d'ajudar-nos en moments concrets.

AMB QUI PUC COMPTAR A L'ENTITAT

Quan es succeeix una mort dins el context de l'agrupament, ens podem trobar que hem de treballar dos aspectes molt importants, deixant de banda les nostres activitats habituals i no és una tasca fàcil d'emprendre:

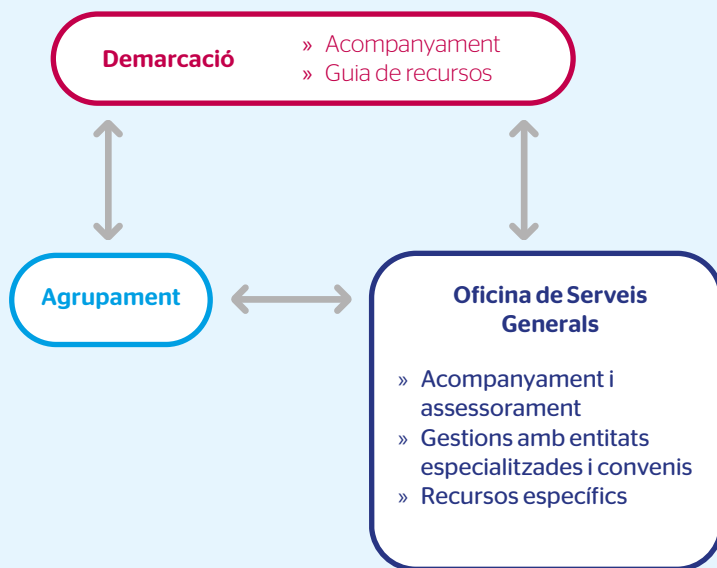
- » Com comunicar la mort als infants i joves, a les famílies i als caps?
- » Com podem acompanyar i donar suport per elaborar un procés de dol als nens i als caps?

Per una banda, hi ha tot el protocol de condolences que des de l'entitat es posa en marxa: s'encarregarà un ram de flors des de l'Oficina de Serveis Generals de MEG i/o Demarcació i el servei de comunicació farà notícia o nota de condol previ permís de la família.

Per altre costat, s'ha creat un circuit d'informació per tal de facilitar i acompanyar en uns moments que poden sobrepassar.

L'objectiu principal d'aquest circuit és sobretot oferir acompanyament als caps i agrupaments que necessitin un suport en la gestió per un dol sa i obert.

ESQUEMA SUPORT DE L'ENTITAT

Aquest esquema reflecteix:

- » **Amb qui contactar:** L'agrupament avisa a demarcació o directament a OSG³. Si demarcació no pot assumir-ho (sigui per la raó que sigui) o creu que necessita ajuda, es posa en contacte amb OSG. Tant l'OSG, com la Demarcació estaran estretament coordinats i informats en tot moment. Demarcació assignarà una persona de referència que estarà en contacte constant amb OSG durant tot el procés d'acompanyament.
- » **Les tasques que fa cada servei:**
  - > Demarcació pot oferir acompanyament a l'agrupament i facilita la guia de recursos per tal d'encarar la comunicació i el dol.
  - > OSG ofereix acompanyament, assessorament i recursos a l'agrupament i/o demarcació. Fa les gestions amb les entitats amb les quals tenim conveni i que poden anar millor en cada ocasió, si s'escau.

És important que no triguem massa des del moment en què ens assabentem de la mort, ja que es dificulten els processos, tant de comunicació com d'elaboració del dol.

³ Contacte OSG (Servei de Suport a Projectes): projectes@escoltesiguies.cat · 93 590 27 00

RECOMANACIONS PER LA COMUNICACIÓ I EL TREBALL DE DOL A L'AGRUPAMENT

- » Si un mateix no se sent segur a l'hora d'intervenir i comunicar a les persones que s'ha mort algú proper. Si hi ha un mínim de dubte, és més positiu no intervenir precipitadament i demanar ajuda mitjançant el circuit que hem especificat abans.
- » La notícia l'ha de donar algú en qui el grup confiï plenament i amb qui continuï tenint una relació segura i continuada.
- » Si la persona que dóna la notícia està molt afectada, necessitarà algú de suport per tal de trobar-nos en un entorn segur.
- » No s'han d'amagar les emocions a l'hora de comunicar-se amb els nens/es. No cal fer-se el/la fort/a. Els infants ho entenen.
- » S'ha de dir la veritat de l'incident en totes les franges d'edat i al més aviat possible.
- » Donar informació verídica, eliminant possibles rumors i evitar la confusió.
- » S'ha de donar la notícia a cada unitat per separat.
- » La informació donada ha de ser adaptada a cada edat, ja que cada franja d'edats té una concepció diferent de la mort⁴.
- » No evitar la paraula «mort».
- » Respectar els silencis
- » S'han de poder contestar les possibles preguntes que sorgeixin o s'han d'aportar eines perquè aquelles preguntes que ens fem es puguin trobar una resposta honesta.
- » Donar espai perquè les persones expressin els seus dubtes i les seves pròpies experiències.
- » Donar espai per expressar els diversos sentiments que es poden succeir. Animar a compartir sentiments.
- » Escoltar activament
- » Parlar poc i escoltar molt.
- » Respectar la diversitat de cultures i creences del grup.
- » Entendre que cada persona afronta les notícies de manera diferent.
- » No s'ha d'aconsejar ni prejudicar.
- » El cap ha d'estar a disposició de l'infant/jove que ho necessiti.
- » És important ritualitzar un comiat amb activitats que fomentin l'expressió com:
  - > Un mural
  - > Dibuixos
  - > Una representació dedicada
  - > Espai amb espelmes
  - > Escrit dedicat
  - > Recull de fotos

⁴ Consulta la guia: "Explicame qué ha pasado · Guía para ayudar a los adultos a hablar de la muerte y el duelo con los niños" (Fundación Mario Losantos del Campo) · <https://issuu.com/fmlic/docs/guiaduelofmlic>

- » Recordar i ressaltar els aspectes positius de la persona que ha mort i rememorar els moments positius viscuts conjuntament.
- » Decidir entre tota la unitat el moment de reprendre les tasques habituals.
- » Com a últim punt i no menys important, l'AMOR que es pugui sentir per la persona que s'ha perdut és immensament més gran que la seva desaparició física.

LLISTAT D'ENTITATS EXPERTES⁵

Persona de contacte

Telèfon

Correu electrònic @

Web W

Descripció

ENTITAT AVES

Neus Ballesteros/Marina Piñeiro

932 171 150 / 696 535 986

artiabsencia@avesgams.org

www.avesgams.org/ca

Entitat de Barcelona que ofereix suport a entitats entre altres serveis. També acostuma a fer formació i acompanyament a escoles i entitats sobre dol. Entitat sense ànim de lucre.

ENTITAT XADOL

Eduard

635 408 532

infoxadol@gmail.com /

www.xadol.cat

infodaula@gmail.com (Eduard)

Xarxa d'atenció al dol formada per professionals de la psicologia, la sanitat i l'educació que, des del voluntariat, ofereix atenció, suport i assessorament a persones que estan en dol. Es troben a diversos punts de Girona.

SIPS (SERVEIS INTEGRALS DE PSICOLOGIA)

Jordi Garcia

607 617 019

jgarcia@copc.cat

www.jordigarciasicard.com

En Jordi Garcia ens ha donat suport en diverses ocasions. El servei d'acompanyament costa 250 €. Àmbit: Catalunya

⁵ Aquest llistat està actualitzat a febrer de 2016. Estem en contacte amb cadascuna d'aquestes entitats i estem en procés de creació de convenis de col·laboració.

SERVEI D'ACOMPANYAMENT EN EL DOL

@ serveiddol@gmail.com

635 534 236

W <https://serveidedol.wordpress.com/>

Ubicat a la Ciutat de Manresa, al Centre Hospitalari de la Fundació Althaia, rep i acull principalment a persones de tota la comarca del Bages, del Baix Llobregat, de l'Anoia, del Solsonès i del Berguedà.

SERVEI DE SUPORT AL DOL DE PONENT

Begoña Giménez

973 501 503 / 639 610 603

@ info@serveidedolponent.org

W www.serveidedolponent.org

Servei de suport de Lleida, amb seu a Tàrraga. Interessant perquè treballa amb instituts i entitats.

DSAS. DESPRÉS DEL SUÏCIDI

Cecília Borràs

935 537 840 / 662 545 199

@ info@despresdelsuicidi.org

W www.despresdelsuicidi.org

Després del Suïcidi - Associació de Supervivents»(DSAS) es constitueix el 2012 amb la finalitat de generar un espai per a l'acompanyament i el suport en el dol del supervivents a la mort per suïcidi.

RECURSOS ELECTRÒNICS

Recursos en general

CRP (Centre de Recursos Pedagògics) de Badalona. Web de recursos sobre el dol i la mort. És interessant perquè està molt ordenada, encara que no és massa completa.

» <http://www.xtec.cat/crp-badalona/recursos/dol/>

Centre de Recursos Pedagògics de Sant Cugat. La web té una maleta didàctica amb un recull de recursos per treballar el dol i la mort. Alguns enllaços no funcionen.

» <http://www.xtec.cat/crp-santcugat/maletadidacticadolcontingut1.htm>

Blog del servei educatiu del Vallès Oriental. És molt complert en recursos, malauradament molts enllaços no funcionen. Una mica desordenat.

» <http://dol-mort.blogspot.com.es/>

Blog Fundación Mario Losantos del Campo. Té articles sobre dol i mort. A l'apartat de «Direcciones de interés» hi ha un parell de publicacions que ens poden servir.

» <http://blog.fundacionmlc.org/>

Llibreria on-line especialitzada en temes de mort i dol.

» <http://www.alfinlibros.com/cas/index.php?op=2&pg=quiSom>

Recursos sobre el dol

Web Vivir la pérdida. Web particular molt completa sobre el dol. Explica les reaccions normals en un procés de dol i quan és necessari demanar ajuda. Molt intuïtiva i fàcil de seguir.

» <http://www.vivirlaperdida.com/>

Web d'Elisabeth Kübler-Ross, especialista en mort i dol, és una referència en l'àmbit mundial sobre aquests temes. Les seves teories sobre les 5 fases del dol encara són vigents. Té una àmplia bibliografia. En anglès.

» <http://www.ekrfoundation.org/>

Guía acompañamiento en el duelo y medicina paliativa. Guia centrada en cures pal·liatives i acompanyament abans i després de la mort. Destinada a professionals socio-sanitaris.

» <http://www.paliativossinfronteras.com/upload/publica/libros/libroDuelo.pdf>

Guía de duelo adulto. Àmplia guia sobre la mort i el dol per professionals socio-sanitaris. Dóna molta informació sobre els processos de dol i possibles teràpies aptes només per professionals.

» <http://www.dgt.es/Galerias/seguridad-vial/unidad-de-victimas-de-accidentes-de-trafico/aspectos-psicologicos/guia-de-duelo-adulto.pdf>

Duelo. Proceso individual, proceso familiar, proceso social. Material sobre el dol i la mort molt complert i fàcil d'entendre malgrat estigui destinat a professionals. Té una bibliografia de referència molt àmplia. Molt recomanat per qui vulgui tenir més informació sobre el tema.

» <http://www.caritasvitoria.org/datos/documentos/Material%20Duelo-magdalena.pdf>

Antropología de la mort i el dol. Treball molt complet sobre el dol, centrat en les diverses cultures amb una guia final de com podem acompanyar en el dol.

» <http://xtec.cat/sgfp/llicencies/200405/memories/932m.pdf>

Cómo ayudar tras la pérdida de un ser querido. Manual destinat a persones que han viscut una pèrdua. Amb explicacions molt senzilles i pautes que poden ajudar en el procés de dol.

» https://www.aecc.es/Comunicacion/publicaciones/Documents/como_hacer_frente_pedida_ser_querido.pdf

Recursos sobre el dol i els infants

La mort, un tema que se'ns fa difícil. Article de la FAPAC (Federació de pares i mares d'alumnes de Catalunya). És un article destinat a l'atenció al dol amb infants. Molt concís i complert. Inclou una bibliografia ampla.

» <http://www.fapac.cat/ifamilies/la-mort-un-tema-que-sens-fa-dificil>

La mort d'un infant i el seu impacte emocional. Article centrat en la mort dels infants i en una reflexió sobre el dol destinada a educadors i professionals de l'àmbit sanitari.

» http://dixit.gencat.cat/web/.content/home/O4recursos/O2publicacions/O2publicacions_de_bsf/O4_familia_infancia_adolescencia/butlleti_infancia_articulos_2008/links/22-profunditat1.pdf

Com comunicar la mort als nens. Article sobre com comunicar una mort a infants. Molt fàcil d'entendre.

» http://www.psigma.cat/docs/article_comunicar-la-mort_PSIGMA.pdf

Article amb moltes pautes educatives sobre el dol dels infants i amb respostes a possibles preguntes que puguin sorgir.

» <http://www.educat.cat/bloc/?p=2351>

Com ajudar els nens a entendre la mort. Un article d'explicar la mort als infants amb pautes per franges d'edat.

» <http://faros.hsjdbcn.org/ca/articulo/com-explicar-mort-als-nens>

Guia de duelo infantil. Guia per adults per acompanyar el dol d'infants. Molt recomanable ja que és força extensa i amb una bona bibliografia.

» <http://www.fundacionmlc.org/uploads/media/default/0001/01/guia-duelo-infantil-fmlc.pdf>

Dan i Lua. Conte per parlar de la mort del pare o la mare. Llibres per descarregar-se gratuïtament.

» <http://danilua.cat/>

BIBLIOGRAFIA

Per aprendre més sobre la mort i el dol

- ARIES, P. (2011). *El hombre ante la muerte*. Taurus.
- BAYÉS, R. (2001). *Psicología del sufrimiento y de la muerte*. Barcelona: Martínez Roca.
- GEA, A., (2006). *Acompañant en la pèrdua*. Barcelona: Abadia de Montserrat.
- KÜBLER-ROSS, E. (2003). *Sobre la muerte y los moribundos*. Barcelona: Debolsillo.
- KÜBLER-ROSS, E. (2007). *Una luz que se apaga*. Pax México.
- KÜBLER-ROSS, E. (2006). *La Rueda de la Vida*. Zeta Bolsillo.
- KÜBLER-ROSS, E. (2014). *La muerte: un amanecer*. Barcelona: Luciérnaga.
- KÜBLER-ROSS, E. (1996). *Conferencias: morir es de vital importancia*. Barcelona: Luciérnaga.
- LEE, C. (1995). *La muerte de los seres queridos*. Barcelona: Plaza & Janés.
- NEIMEYER, R.(2002). *Aprender de la pérdida: Una guía para afrontar el duelo*. Barcelona: Paidós.
- NOMEN MARTIN, L., (2007). *El duelo y la muerte: el tratamiento de la pérdida*. Pirámide.
- PANGRAZZI, A., (1993). *La pérdida de un ser querido*. Madrid: Paulinas.
- PAYÁS PUIGARNAU, A., (2014). *El mensaje de las lágrimas*. Barcelona: Paidós Ibérica.
- POCH I AVELLÁN, C. (1996). *De la vida i de la mort*. Barcelona:Claret.
- POCH I AVELLÁN, C. (2013). *Pèrdues i dols*. Barcelona: Octaedro.
- TIZÓN, J.L. (2004). *Pérdida, pena, duelo: Vivencias, investigación y asistencia*. Barcelona: Paidós.
- VILANOVA, M. (2005). *La mort, una lliçó de vida*. Barcelona: Mediterrània.
- WORDEN W. (2013). *El tratamiento del duelo*. Barcelona: Paidós.

Llibres d'ajuda

- BUCAY, J.,(2010). *El camino de las lágrimas*. DeBolsillo.
- CARMELO, A., (2007). *Déjame llorar*. Barcelona:Tarannà.
- CARMELO, A., (2011). *El buen duelo: Amor y resiliencia*. Barcelona: Plataforma.
- HENZEZEL, M., (2000). *La mort íntima*. Barcelona: Columna.
- HUISMAN-PERRIN, E., (2003). *La mort explicada a la meva filla*. Barcelona: Empúries.
- PAYÀS, A., (2014). *El mensaje de las lágrimas: Una guía para superar la pérdida de un ser querido*. Barcelona: Paidós Ibérica.
- PÀMIES BERTRAN, T., (2003). *Conviure amb la mort*. Barcelona: Empúries.
- POCH I AVELLÁN, C., (2005). *Catorce cartas a la muerte (Sin respuesta)*. Barcelona: Paidós.
- TORRES SOLER, A., (2009). *Acompañar en el duelo*. Luciérnaga.

Com abordar la mort amb infants i adolescents

- CORTINA, M.; HERRÁN, A.(2006). *La muerte y su didáctica*. Madrid: Universitas.
- DÍAZ TEBA, I., (2004). *¿I ara, on és? Com ajudar els nens i els adolescents a entendre la mort*. Barcelona: Viena Edicions.
- HERRÁN, A.; GONZÁLEZ, I.; NAVARRO, M.J.; BRAVO, S.; FREIRE, M.V. (2000). *¿Todos los caracoles se mueren siempre? Cómo tratar la muerte en educación infantil*. Madrid: Ediciones de la Torre.
- IBARROLA, B., (2006). *Cuentos para el adiós*. Madrid: Ediciones SM.
- KROEN, W., (1996). *Como ayudar a los niños a afrontar la pérdida de un ser querido*. Barcelona: Paidós.
- KÜBLER-ROSS, E. (1992). *Los niños y la muerte*. Luciérnaga.
- NOLLA CASALS, A.(2008). *Del viure i del morir. Propostes per acostar-nos a l'experiència de la finitud*. Barcelona: Dossiers Rosa Sensat.
- POCH, C.; HERRERO, O. (2003). *La muerte y el duelo en el contexto educativo*. Barcelona: Paidós.
- RODRÍGUEZ HERRERO, P.; HERRÁN, A.; CORTINA, M. (2015). *Educar y vivir teniendo en cuenta la muerte*. Pirámide.
- WOLFELT, A., (2001) *Consejos para niños ante el significado de la muerte*. Barcelona, Diagonal.
- WOLFELT, A., (2001) *Consejos para jóvenes ante el significado de la muerte*. Barcelona, Diagonal.

Narrativa per infants i adolescents

Castors i Llops/Daines

- BAWIN, M.; HELLINGS, C.(2003). *L'avi d'en Tom ha mort*. Barcelona: Combel.
- BEUSCHER, A.; HAAS, C. (2004). *Més enllà del gran riu*. Barcelona: Joventut.
- BUSCAGLIA, L. (1988). *La tardor de Freddy, la fulla*. Barcelona: Urano-Emecé.
- CAPDEVILA, R. GAUDRAT, M.A. (1987). *L'enterrament*. Barcelona: La Galera.
- COLE, B. (1996). *Estirar la pota o com envellim*. Barcelona: Destino.
- COMPANY, M.(1994). *El Santi i la Nona. Adéu àvia*. Barcelona: Timun Mas.
- CORTINA, M. (2001). *On és el iaio?*. València: Tàndem.
- DE PAOLA, T. (1994). *L'àvia de dalt, l'àvia de baix*. Barcelona: Cruïlla.
- GLORI, D. (2001). *T'estimaré sempre*. Barcelona: Timun Mas.
- GRAY, N. (1999). *L'avi de l'osset*. Barcelona: Timun Mas.

KEIZABURO, T. (1992). *El cel del cigne*. Barcelona: Joventut.

PRIM, E. (1998). *L'àvia Pepa se'n va*. Barcelona: Abadia de Montserrat.

RAMÓN, E.; OSUNA, R. (2003). *No és fàcil, petit esquiroll*. Barcelona: Kalandraka edicions.

SALES, F. (1991). *Més enllà del núvol blanc*. Barcelona: Edelvives.

SOLÉ VENDRELL, C. (1985). *La lluna d'en Joan*. Barcelona: Hyma.

VERREPT, P. (2000). *Et trobo a faltar*. Barcelona: Joventut.

WILD, M.; BROOKS, R. (2000). *Nana Vieja*. Ekaré.

WILHELM, H. (1985). *Jo sempre t'estimaré*. Barcelona: Joventut.

Ràngers/Noies guia

CASALDERREY, F. (1996). *L'estany dels ànecs pobres*. Barcelona: Edebé.

DE SAINT MARS, D.; BLOCH, S. (1998). *S'ha mort l'avi*. Barcelona: La Galera.

LABBÉ, B. (2001). *La vida i la mort*. Barcelona: Cruïlla.

MARTÍNEZ I VENDRELL, M. (1984). *Jo les volia*. Barcelona: Destino.

PRIM, E. (1998). *L'àvia Pepa se'n va*. Barcelona: Abadia de Montserrat.

RODA I., SOLÉ C. (1997). *L'armari de l'àvia*. Barcelona: ING Edicions.

TEIXIDOR, E. (1986). *Cada tigre té una jungla*. Barcelona: Cruïlla.

Pioners/Caravel·les i Truc

CELA, J. (1991). *El doble secret de l'àvia*. Barcelona: Empúries.

LARREULA, E. (1997). *Alba*. Barcelona: La Galera.

MARTIN, A. (1991). *La mare invisible*. Barcelona: Barcanova.

CARBONELL, R.M. (2003). *Algún dia, Irina*. Barcelona: Grijalbo.

DELIBES, M. (1948). *La sombra del ciprés es alargada*. Barcelona: Destino.

GORRIZ, J. (1996). *Adéu, Cecília*. Barcelona: Empúries.

LOWRY, L. (1985). *Un estiu per morir*. Barcelona: L'Esparver.

OLIVA, P. (1996). *Els àngels no saben vetllar els morts*. Barcelona: Proa.

VASSART, M. (1996). *Llibre de la vida, llibre de l'altra vida*. Barcelona: Montena.

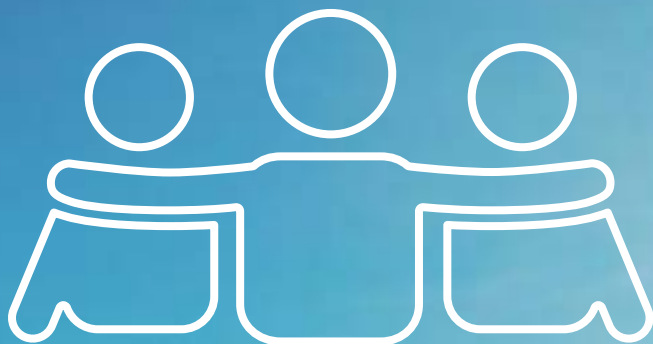
VERGÉS DE ECHENIQUE, P. (2001). *Berta. Reúne fuerzas para afrontar el cáncer*. Barcelona: Sirpus.

NOTES

NOTES

**MINYONS ESCOLTES GUIES
DE CATALUNYA**

Rbla. Mn Jacint Verdaguer 10
08197 Valldoreix

Tel. 935 902 700
Fax. 935 900 492

info@escoltesiguies.cat
www.escoltesiguies.cat

**Minyons Escoltes
i Guies de Catalunya**

@EscoltesiGuies

**Minyons Escoltes i Guies
de Catalunya**